

ВЛАДАНА ПУТНИК

ВАЊА ПАНИЋ,
МИЛАН ЗЛОКОВИЋ:
АФИРМАЦИЈА МОДЕРНИЗМА

Књига *Милан Злоковић: афирмација модернизма* мр Вање Панића, асистента Архитектонског факултета Универзитета у Београду, представља приређену магистарску тезу аутора под називом *Афирмација принципа модерне архитектуре и специфичности њихове примене у Србији на примеру јавних објеката архитектуре Милана Злоковића*, одбрањену 2010. године. У издању Архитектонског факултета Универзитета у Београду књига је објављена 2011. године (рецензенти проф. Михаило Тимотијевић, архитект, и проф. Спасоје Крунић, архитект).

Вања Панић се у свом темељном истраживачком раду који је резултирао овом књигом позивао на претходна истраживања др Љиљане Благојевић о повезаности београдског модернизма са зенитизмом, који су коегзистирали под сличним друштвено-политичким условима у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, потом Југославији. Објављени радови Милоша Перовића, Зорана Маневића и Марине Ђурђевић, који се баве проблематиком Злоковића и модернизма, такође су били од изузетног значаја за свако даље истраживање.

Панићево тумачење Злоковићеве архитектуре поткрепљује изузетно добро познавање епохе у којој је архитекта стварао, што је уједно и један од кључних параметара за разумевање идеје модернизма. Књига је подељена у пет поглавља, која су конципирана тако да полазе од опште културне и политичке климе у Европи, затим у Србији у оквиру Краљевине СХС, све до појединачних студија случаја четири јавна Злоковићева објекта. У првом поглављу *Феномен и појава модерне архитектуре* аутор у четири целине анализира све друштвене контексте који су утицали на формирање модерне архитектуре. Полазећи од најопштијих феномена, како би што детаљније сагледао и објаснио Злоковићеву архитектуру, аутор има за циљ њено адекватно

позиционирање у односу на тадашње европске токове, узимајући притом све релевантне параметре у обзир.

У првој целини *Брод – нови дух – ново доба* Панић прави паралелу између архитектуре модернизма с прекоокеанским бродовима, истичући значај који су имали дизајн и функционализам бродова за даљу перцепцију принципа пројектовања. Историјски оквир који обухвата ова целина подсећа да је архитектура продукт друштвених потреба те на тај начин најбоље одсликава дух времена. Друга целина *Афирмација начела модерне у трећој и четвртој деценији XX века* с правом разматра значај чешког кубизма на развој модерне, као и на који начин је овај покрет утицао на српску и југословенску архитектуру, као и на архитектонску сцену суседних земаља – Румуније, Грчке и Мађарске. Аутор се у трећој целини *Појава авангарде: Италија – футуризам, Немачка – Баухаус, СССР – конструктивизам* осврће на релевантне токове који су утицали на српску модерну, наглашавајући значај италијанског рационализма, правећи паралеле, као и истичући сарадњу, између страних и домаћих архитеката. Преглед развоја модерне архитектуре заокружује у четвртој целини *Појава модернизма: Адолф Лос, Ле Корбизје, СИАМ, Ајинска повеља*, где полемиче о пуризму, наглашавајући Ле Корбизјеових *Пејзажа архитектура*, које су попут заповести овладале стваралаштвом архитеката широм света, што је на крају крунисано конгресима СИАМ-а и Атинском повељом.

Друго поглавље *Модернизам у Србији, примена принципа модерне архитектуре на јавним објектима у градовима Србије* у четири целине обухвата анализу појединачних контекста у српској средини између два светска рата, који су деловали на развој модернизма. У првој целини *Култура и политика у Србији после 1918.* Панић разматра односе политичких сила и на који начин су оне диктирале уметничку сцену. Од наглог успона културе почетком треће деценије XX века, кроз један преглед стваралаштва и изложби, аутор преиспитује све европске утицаје на српску уметничку сцену. Значајна су запажања некритичког прихватања туђег, као и јак утицај француског и пруског традиционалног израза. Такође истиче сарадњу са Чехословачком и руским емигрантима, као два најдиректнија словенска уплива у југословенску културу. Од изузетне је важности скретање пажње и на остале аспекте који су можда и кочили прогрес модернизма; а то су, како аутор назива, предузимачка *интелектуална модерна*, која је можда најбоље одсликавала паланачки укус наручиоца, иза чега стоји велика заосталост унутрашњости.

Друга целина *Појава модернизма и авангарде у културном и уметничком дискурсу Југославије и Србије – зенизитам* ефектно почиње цитатима Љубомира Мицића, Бошка Токина, Бранислава Којића и Ле

Корбизјеа, који суптилно уведе у анализу значаја који је зенизитам, уз југо-даду и југословенску авангардну сцену, имао за београдску средину и шире. Кроз целину *Увођење концепција модерне у архитектонски урбанистички дискурс, група архитектонски урбанистички дискурс, група архитектонски урбанистички дискурс* (ГАМП), 1928–1934. Панић прави кратак преглед историјата и активности групе кључне за афирмацију модернизма, уз то и за Злоковићев даљи стваралачки опус, што се развија у четвртој целини *ГАМП и друштвено-политички односи у Краљевини Југославији*. Аутор овде издваја два догађаја која сматра кључним за даљи ток развоја модернизма: формирање ГАМП-а и проглашење диктатуре. Њихова веза је, по његовом мишљењу, од великог значаја, јер су се циљеви ГАМП-а уклопили у циљеве државне политике, што се даље може интерпретирати као један од главних разлога за тако брз тријумф модернизма.

После детаљне анализе европских и југословенских културних догађаја, треће поглавље *Примена принципа модерне архитектуре јавних објеката у*

архитектонском изразу архитектуре Милана Злоковића коначно задире у срж теме књиге, анализу Злоковићевог стваралаштва. Прва целина *Биографија и школовање* се осврће на параметре породичног наслеђа који су утицали на његово стваралаштво. Свеprisутност бродова у Злоковићевом детињству, захваљујући оцу који је био поморски официр, као и медитеранска архитектура којом је био окружен, према Панићевом мишљењу, у највећој мери су развили афинитете архитекте према функционализму, али и симболизму. Хронолошким током прати се Злоковићев живот, притом аутор оправдано издваја неколико значајнијих јавних објеката: Хипотекарну банку у Сарајеву, Дом Трговачко-индустријске коморе у Скопљу и Дом Народног здравља у Рисну. У другој целини *Разматрање модуларних исцртавања, примена геометријских и пројекцијских система у пројектантском процесу аутора* изложено је Злоковићево тумачење Ле Корбизјеа и његове теорије о размери и односима пропорција, као и проучавање модуларних мера.

У четвртој поглављу *Ситија случаја* аутор анализира појединачне објекте систематски изабране према њиховој функцији. Издвојене су по једна угоститељска, здравствена, школска и пословна зграда. Хотел *Жича* без сумње типолошки репрезентује модернистички хотел, у потпуности бескомпромисан. Цитирајући критике, Панић прави својеврстан преглед и анализу значаја који је хотел *Жича* имао за развој модернизма у Србији. Из претходних поглавља, која су систематично припремила терен за разумевање и проницање суштине Злоковићевог стваралаштва, овде се потпуно природно намеће паралела хотела са бродом, где су собе третиране као хотелске кабине, а тераса као палуба. Као вид критике, аутор је истакао сличну судбину коју су доживела два најзначајнија дела Милана Злоковића, хотел *Жича* и Дечја клиника, *вулгарним* проширењем и надоградњом. Зграда Универзитетске дечје клинике издвојена је као здравствени објекат који завређује посебну анализу уједно и као Злоковићево најзначајније остварење, које се сврстава са Брашовановом Државном штампаријом у врх модернизма у Југославији. Панић је на овом

примеру начинио неколико интересантних паралела са Санаторијумом за туберкулозне Алвара Алта у Паимију у Финској, затим са Маљевичевим архитектонима, све до раног стваралаштва Захе Хадид. Анализом Основне школе у Јагодини прави се поређење са италијанским рационализмом, док је код зграде *FLAT*-а неочекивано изостао утицај фашистичке идеологије. Аутор је овде запазио сличност с Менделсоном те својеврстан отклон од белих и строгих кубичних површина.

Последње поглавље *Примена начела модерне у стваралаштву и теоријским расправама архитектуре Милана Злоковића* у првој целини третира модернизам у Злоковићевом раду, сумирајући параметре и утицаје – традицију, модерност, друштвено-културни и технолошки контекст. Друга целина *Изабрани јавни објекти архитектуре Милана Злоковића и утицаји на афирмацију принципа модерне у архитектури и урбанизму између два светска рата* уједно је и закључак исцрпног прегледа, анализе и разматрања Злоковићевог стваралаштва, које је заправо заслужно за афирмацију модерне архитектуре Србије и Југославије, што враћа читаоца на почетак, односно објашњава због чега *афирмација модернизма* у наслову књиге. Панић је у последњем поглављу заокружио три велике теме које је обрадио у књизи: модернизам, културни контекст у Србији између два светска рата и Злоковићеву ангажованост на теоријском, друштвеном и педагошком плану. Закључак такође обухвата критику девастације појединих објеката, што је од великог значаја за подизање свести струке према градителском наслеђу које припада епохи модернизма.

Мр Вања Панић је поспешео боље разумевање личности и дела Милана Злоковића, једног од главних протагониста модерне архитектуре у Србији. Резултати Панићевих истраживања пружају нова сазнања о Злоковићевом делу, као и свеж методолошки приступ сагледавању проблематике. Отуд аутора свакако треба похвалити на једном новом и другачијем третирању историје и теорије архитектуре у Србији кроз њен однос према друштвеним феноменима епохе. На крају бих истакла значај опширног резимеа на енглеском, што књигу ипак чини доступнијом и страним научним круговима.